

Горбачук В. М.
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»,
д.ф.-м.н., с.н.с., професор кафедри фінансів

Дунаєвський М. С.
Інститут кібернетики імені
В.М.Глушкова НАН України
магістр, аспірант

Сулейманов С.-Б.
Інститут кібернетики імені
В.М.Глушкова НАН України
магістр, аспірант

ДО ЕФЕКТИВНОСТІ ТОРГІВЛІ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного обороту України у 2006–2013 рр. створювало постійний тиск на обмінний курс національної валюти, сприяло збільшенню зовнішнього боргу і вартості його обслуговування, завищенню кредитних ставок і погіршенню загального ділового середовища з помітними негативними наслідками для довгострокових високотехнологічних інвестицій, планомірного розвитку науки і освіти України.

У 2014–2018 рр., коли суттєво зростали державні замовлення України за товарною групою 93 (зброя, боєприпаси; їх частини та приладдя) у класифікації Гармонізованої системи, більшість регіонів України мала нульовий експорт за цією групою. Водночас, за Bloomberg Innovation Index, у 2016–2019 рр. рейтинг інноваційності України знизився від 41 до 53, (сусідньої) Болгарії – підвищився від 42 до 41, Польщі – підвищився від 22 до 21, Румунії – підвищився від 38 до 29, Туреччини – підвищився від 36 до 33, Словаччини – залишився рівним 39, Російської Федерації – знизився від 12 до 27, Угорщини – знизився від 30 до 32 [1]. За даними Світового економічного форуму у Давосі, індекс людського капіталу України також знизився порівняно із сусідніми державами [2]. Ретельних досліджень вимагають дані світової торгівлі за всіма високотехнологічними групами, зважаючи на глобальну конкуренцію і двократну розбіжність даних світового експорту за групою 93 і відповідних даних Стокгольмського інституту дослідження миру (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI). Однією з гіпотез є те, що дані SIPRI включають товари по-

двійного призначення, наприклад, деякі підгрупи груп 84 і 85 (у свою чергу, група 84 має 87 підгруп, а група 85 – 48 підгруп), які становлять майже третину світової торгівлі товарами [3].

Такі дослідження можуть виконуватися за ініціативою вітчизняних проектів, оскільки, на відміну від вищезазначених сусідніх держав, Україна не входить у Світову базу даних затрати-випуск (World Input Output Database, WIOD) і не може користатися відповідними дослідженнями і розробками: сусідні Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина включені у WIOD як члени Європейського Союзу (ЄС), а Туреччина і Російська Федерація – як члени G20. Водночас обробкою (первинних) даних Світової організації торгівлі і генерацією власних (вторинних) даних активно займається ще одна міжнародна міждисциплінарна група за підтримки ЄС, яка звертає увагу на збільшення частки нематеріальних активів (intangibles) порівняно з частками праці та капіталу у валовому внутрішньому продукті (ВВП).

Призначення країн до стадій виробництва виявляє позитивне асоративне паросполучення (assortative matching): продуктивніші країни призначаються до пізніших стадій виробництва, щоб дати зрозумілі передбачення порівняльної статистики в середовищі з великою кількістю товарів і країн. Важливість нематеріальних активів зростає, хоча їх величини важко вимірювати. Оскільки з 2000-х років частка безфакторного (factorless) доходу у глобальних ланцюгах вартості (global value chains, GVCs) швидко зростає, то сьогодні можна вважати особливим періодом глобальної економіки, коли майже кожна транснаціональна (multinational) компанія (ТНК) скористалася меншими витратами на працю за рахунок офшорингу (переміщення фірмою частини виробничого процесу чи процесу надання послуг за межі країни, де розташована ця компанія) і меншими граничними витратами на властиві компанії нематеріальні капітальні активи. Виходячи з цих спостережень, слід розуміти розвиток часток факторних доходів (скажімо, доходів праці і доходів капіталу) у глобальному ланцюгу постачання.

Сучасний довгостроковий спад частки доходу праці у ВВП за галузями й країнами привертає увагу фахівців з макроекономіки. Водночас спостерігається зростання залишкової частки ВВП, яка не є часткою доходу праці або часткою фактичної вартості капіталу, – частки нефакторного доходу у ВВП. Цю залишкову частку вважають приростом нематеріальних активів, які зараз не вимірюються статистикою національних рахунків, або приростом економічних прибутків.

Сучасні процеси глобалізації й технологічного розвитку, зменшуючи граничну вартість доставки одиниці умовного товару, призвели до суттєвого росту частки торгівлі (експортно-імпоротної складової) у ВВП країн. Окрім товарів і послуг, активно перетинають кордонні ідеї та люди. Ознакою важливості нематеріального чинника є зростання обсягу людського капіталу на одного працівника, причому при зростанні обсягів кваліфікованої праці її ціна не спадає, бо зростає запит на все нові й нові знання та навички серед працівників (ефект збільшеної віддачі від масштабу, відзначений Нобелівською премією 2018 р. і підтверджений результатами авторів).

Обговорення частки нефакторного доходу у ВВП потребує підходу з дослідженням багатьох країн. У сучасному світі товари типово виробляються і розподіляються розгалуженими мережами з множинними стадіями виробництва у GVC. Прикладом GVC є так звані виробники товарів без фабрик (factory-free goods), наприклад, Apple чи Amazon. Саме Apple стала першою у світі фірмою, чия капіталізація перевищила трильйон доларів (2 серпня 2018 р.) Подібний її виготовлення: такий виробник надає програмне і проєктне забезпечення, знання ринків, інтелектуальну власність, системну інтеграцію, менеджмент витрат, а також потужний бренд. Мабуть, неможливо зробити висновок про дохід, який нараховується зазначеним нематеріальним активам у статистиці національних рахунків, бо використання цих активів не можна однозначно віднести до географічного розташування. З іншого боку, матеріальні активи (наприклад, устаткування) і праця мають фізичну присутність, а їх використання реєструється у статистиці національних рахунків країн, де вони розташовані. Загалом зростаючий транскордонний поділ нематеріальних активів ставить під сумнів саме поняття факторних доходів і ВВП на рівні країн. ТНК США все більше зсувають дохід від прав інтелектуальної власності до іноземних юрисдикцій з нижчими податками, занижуючи спад частки праці у ВВП США.

Отже, є потреба доповнювати дослідження факторного доходу на рівні країн дослідженнями факторного доходу у транскордонних GVC.

Список літератури:

1. <https://www.bloomberg.com/graphics/2015-innovative-countries/>
2. <http://reports.weforum.org/global-risks-2019/chapter-one/>
3. <https://www.sipri.org/>